

А.В. Серeda,
аспірант Національного університету
Державної податкової служби України

АДМІНІСТРАТИВНА ПРОЦЕДУРА АТЕСТАЦІЇ НАУКОВИХ КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

У статті приділена увагу законодавству, яке визначає процедуру атестації наукових кадрів вищої кваліфікації, проаналізовано основні нормативно-правові документи, які регламентують адміністративну процедуру атестації наукових кадрів вищої кваліфікації та органи компетенції, до яких належить атестація наукових кадрів вищої кваліфікації. Увага акцентується на наукових ступенях та вчених званнях, які зазнали змін із прийняттям Закону України “Про вищу освіту”.

Ключові слова: атестація, наукові кадри, атестаційна колегія, спеціалізована вчена рада, доктор філософії, доктор наук, старший дослідник.

В статье уделено внимание законодательству, которое определяет процедуру аттестации научных кадров высшей квалификации. Определены основные нормативно-правовые документы, которые регламентирующие административную процедуру аттестации научных кадров высшей квалификации, и органы, к компетенции которых относится аттестация научных кадров высшей квалификации. Внимание акцентируется на научных степенях и ученых званиях, которые изменились с принятием Закона Украины “О высшем образовании”.

Ключевые слова: аттестация, научные кадры, аттестационная колегия, специализированный ученый совет, доктор философии, доктор наук, старший исследователь.

In the paper attention is paid to the law, which defines the procedure of an attestation of scientific personnel of higher qualification. Key legal documents governing the administrative procedure of an attestation of scientific personnel of higher qualification, and authorities, responsible for the certification of scientific personnel of higher qualification are identified. Emphasis is placed on the scientific degrees and academic titles that have changed with the adoption of the Law of Ukraine “About Higher Education”.

Keywords: certification, scientific personnel, the certification board, specialized academic council, doctor of philosophy, doctor of science, senior researcher.

Аналіз наявних державних й суспільних потреб та інтеграція України у світовий науково-освітній простір свідчать про те, що питання кадрового забезпечення освіти і науки займає чільне місце серед питань розвитку держави. Приєднання України до Болонського процесу активізувало розпочатий процес становлення та трансформації підготовки та атестації наукових кадрів вищої кваліфікації. І, як наслідок, зміни, які відбулися в законодавстві, що встановлює основні правові та організаційні засади функціонування системи вищої освіти, ліквідація одних органів та створення інших, до компетенції яких належить формування та забезпечення функціонування системи атестації наукових кадрів, потребують додаткового акценту на процедурі атестації наукових кадрів.

Метою цієї статті є дослідження питання адміністративної процедури атестації наукових кадрів вищої кваліфікації.

Проблемам атестації наукових кадрів в Україні приділяють увагу у своїх дослідженнях В.Д. Бакуменко, К.О. Ващенко, М. Головатий, Н.І. Демедишина, В.І. Луговий, М.І. Панчук, А.П. Рачинський, Ю.П. Сурмін, О.А. Тертишна тощо. Разом з тим, питання адміністративної процедури атестації наукових кадрів вищої кваліфікації з урахуванням змін потребує додаткового вивчення.

Конституція України проголошує, що держава сприяє розвитку науки. Однією із форм реалізації такого положення є підготовка та атестація науково-педагогічних і наукових кадрів. Підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації здійснюється відповідно до Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів від 1 березня 1999 року № 309. У Законі України “Про наукову і науково-технічну діяльність” від 13 грудня 1991 року № 1977-ХІІ зазначається, що основними формами підготовки наукових кадрів є аспірантура та докторантура [1, ст. 19; 2, ст. 1].

Формування та реалізацію державної політики у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності забезпечує Міністерство освіти і науки України. Одним зі структурних підрозділів зазначеного міністерства є Департамент атестації кадрів, основними завданням якого є участь у: 1) формуванні та забезпеченні функціонування системи атестації наукових кадрів; 2) формуванні мережі спеціалізованих вчених рад та аналізі їх діяльності; 3) формуванні мережі експертних рад з проведення експертизи дисертаційних робіт та організації проведення експертизи дисертацій з метою встановлення їх відповідності державним вимогам на здобуття наукових ступенів доктора, кандидата наук [3].

З метою виконання повноважень щодо підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, покладених на Міністерства освіти і науки України, у 2011 році була утворена атестаційна колегія зазначеного відомства, яка є його дорадчим органом. До цього зазначені функції були покладені на Вищу атестаційну комісію України (ВАК України), яка була створена в 1992 році як центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику в галузі атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Повноваження ВАК України мали тенденцію до розширення, оскільки законодавство, яким визначена його діяльність, зазнавало змін та було викладене в нових редакціях. Указом президента України від 09. 12. 2010 № 1085/2010 “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” ВАК України було ліквідовано, а його функції перекладено на Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Провідні фахівці Інституту вищої освіти Національної академії правових наук України, зокрема доктор педагогічних наук, професор Луговий В.І., який з 2007 по 2012 рік працював директором зазначеного інституту, зазначає, що доцільність такого кроку вже давно обґрунтовувалася вітчизняними науковцями в контексті модернізації української системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів у руслі вимог Болонського процесу та Міжнародної стандартної класифікації освіти [4, с. 94–102]. Саме таке управлінське рішення створює передумови для подолання відокремленості освітньої й наукової сфер, яка традиційно існувала в Україні, та об’єднання в одну освітню систему підготовки і бакалаврів, і магістрів, і докторів філософії, що, у свою чергу, закладає підвалини для переходу до нової системи підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, яка передбачає поєднання навчання і наукових досліджень [5, с. 3–6]. Тобто доцільність змін не викликає сумнівів, оскільки монополія, яка простежувалася в діяльності Вищої атестаційної комісії України, вносила певні складності в процес атестації наукових кадрів вищої кваліфікації.

Атестаційна колегія діє відповідно до Положення про атестаційну колегію Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, основними її завданнями

є участь у: 1) забезпеченні функціонування системи підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації; 2) прийнятті рішень щодо діяльності аспірантури, ад'юнктури, докторантури у вищих навчальних закладах III-IV рівня акредитації, закладах післядипломної освіти III-IV рівня акредитації, наукових установах (за винятком наукових установ Національної академії наук України); 3) формуванні мережі спеціалізованих вчених рад; 4) затвердженні рішень спеціалізованих вчених рад про присудження наукового ступеня доктора наук і кандидата наук; 5) присвоєнні вчених звань старшого наукового співробітника, доцента і професора науковим і науково-педагогічним працівникам вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації, закладів післядипломної освіти III-IV рівня акредитації та наукових установ [6]. Головою атестаційної колегії є Міністр освіти і науки України, який затверджує її склад.

Атестація осіб, які здобувають ступінь доктора наук та доктора філософії, здійснюється таким чином.

1) Постійно діючою спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу чи наукової установи, акредитованою Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Однак атестація осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, може здійснюватися і разовою спеціалізованою вченою радою. Дефініція "разової спеціальної вченої ради" в законодавстві не закріплена. У Положенні про спеціалізовану вчену раду зазначається, що зі спеціальності, яка не входить до профілю ради, за відсутності в Україні ради з правом захисту за цією спеціальністю проводиться разовий захист дисертації за рішенням МОНмолодьспорту та визначається процедура такого захисту. Так, голова ради разом з клопотанням про утворення спеціалізованої вченої ради для проведення разового захисту надсилає до МОНмолодьспорту пропозиції щодо додаткового введення до складу ради докторів наук – фахівців за спеціальністю дисертації та відомості про них [6, п. 1.5]. Отже, із зазначеного виходить, що разова спеціалізована вчена рада – це спеціалізована вчена рада (відповідно до зазначеного визначення в п.1.1 Положенні про спеціалізовану вчену раду), яка утворюється для разового захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

2) На підставі публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації для здобуття ступеня доктора наук, крім дисертації, допускається опублікована монографія або сукупність статей, опублікованих у вітчизняних та/або міжнародних рецензованих фахових виданнях.

Варто звернути увагу на те, що відповідно до новочинного Закону України "Про вищу освіту" від 01.07.2014 № 1556-VII дисертації осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, та дисертації на здобуття ступеня доктора наук, а також відгуки опонентів оприлюднюються на офіційних веб-сайтах відповідних вищих навчальних закладів (наукових установ) [7]. Ця процедура є новою, і на сьогодні її механізм чітко не визначений. Адже оприлюднення дисертаційного дослідження раніше (до захисту) має як позитивні, так і негативні наслідки. Позитивним є те, що оприлюднення дисертації: 1) сприятиме ознайомленню з нею широкого кола осіб, враховуючи це, аспірант (докторант) увагу більш приділить точності посилань та питанням наукової новизни та 2) зменшить запозичення вже існуючих ідей. Однак негативне вбачається в тому, що якщо здобувач відкладе захист роботи з суб'єктивних чи об'єктивних причин (стан здоров'я, відрядження, брак часу, пов'язаний із виконанням службових обов'язків, тощо) навіть в останні дні, можуть постраждати його авторські права. Визначення оприлюднення закріплено в Законі України "Про авторське право і суміжні права". Оприлюднення (розкриття публіці) твору – здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу,

публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо [8]. Отже, здобувач ступеня доктора філософії та ступеня доктора наук має надати письмову згоду на опублікування своєї дисертації на офіційних веб-сайтах відповідних вищих навчальних закладів (наукових установ), в інакшому випадку робота не може бути опублікованою. Проте з іншого боку спеціальні вчені ради не будуть приймати такі праці до розгляду. Тому питання оприлюднення дисертацій осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, та дисертацій на здобуття ступеня доктора наук на офіційних веб-сайтах відповідних вищих навчальних закладів (наукових установ) потребує додаткового нормативного врегулювання.

Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра [8, ст. 5]. Законом України “Про вищу освіту” був уведений науковий ступінь “доктор філософії” на заміну науковому ступеню “кандидат наук”.

Доктор наук це – це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв’язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях [8, ст. 5].

Питання присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань регулюються постановами Кабінету Міністрів України, зокрема Порядком присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника від 24 липня 2013 р. № 567 [9] та Порядком присвоєння вченого звання професора і доцента від 27 грудня 2008 р. № 1149 [10].

Відповідно до ст. 54 Закону України “Про вищу освіту” в Україні присвоюються такі вчені звання: 1) старший дослідник; 2) доцент та 3) професор. Вчене звання професора та доцента присвоюється особам, які професійно здійснюють науково-педагогічну або творчу мистецьку діяльність. Процедура присвоєння вченого звання старшого дослідника визначена Порядком присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, оскільки вчене звання старшого наукового співробітника прирівнюється до старшого дослідника. Вчене звання старшого дослідника присвоюється особам, які професійно здійснюють наукову або науково-технічну діяльність. Вчене звання професора, доцента, старшого дослідника присвоює вчена рада вищого навчального закладу (вчена рада структурного підрозділу). Право присвоєння вченого звання професора та старшого дослідника надається також вченим (науково-технічним) радам наукових установ. Рішення відповідних вчених рад затверджує атестаційна колегія Міністерства освіти і науки України.

Документами, що засвідчують присудження наукового ступеня чи присвоєння вченого звання, є відповідно дипломи доктора філософії (кандидата наук) й доктора наук та атестат старшого дослідника (старшого наукового співробітника), зразки яких затверджені Кабінетом Міністрів України.

Резюмуючи зазначене вище, слід зробити висновок: основними нормативно-правовими документами, в яких визначається адміністративна процедура атестації наукових кадрів вищої кваліфікації, є : 1) закони України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про наукову і науково-технічну діяльність”; 2) укази Президента України: “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади”, “Питання Міністерства освіти і науки України”; 3) постанови Кабінету Міністрів України: Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів, Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, Порядок присвоєння вченого звання професора і доцента;

4) накази Міністерства освіти і науки України: Положення про атестаційну колегію Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Про спеціалізовану вчену раду.

Органами, до компетенції яких належить атестація наукових кадрів вищої кваліфікації, є: 1) Міністерство освіти і науки, а саме: Департамент атестації кадрів та атестаційна колегія, 2) спеціалізовані вчені ради; 3) вчені ради вищих навчальних закладів та наукових установ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від від 13.12.1991 № 1977-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступ : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.
2. Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.1999 № 309 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/309-99-%D0%BF>.
3. Питання Міністерства освіти і науки України : Указ Президента України від 25.04.2013 № 240/2013 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 12. – С. 23.
4. Модернізація підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів в аспірантурі та докторантурі наукових установ АПН України в контексті Болонського процесу: досвід, проблеми, перспективи / В.І. Луговий, В.А. Семиченко, О.Л. Кононко та ін. // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 1. – С. 94–102.
5. *Луговий В.І.* Проблема освітньо-наукової інтеграції в підготовці кандидатів і докторів наук в Україні / В.І. Луговий // Проблеми освіти : наук. зб. – К. : Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України, 2007. – Вип. 54. – С. 3–6.
6. Деякі питання присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань : Наказ МОНмолодьспорт України від 14.09.2011 № 1059 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 78. – С. 239.
7. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2014. – № 37–38. – С. 2716.
8. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступ : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/card/3792-12>.
9. Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 64. – С. 77.
10. Порядок присвоєння вченого звання професора і доцента : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2008 р. № 1149 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 100. – С. 362.

Отримано 17.10.2014